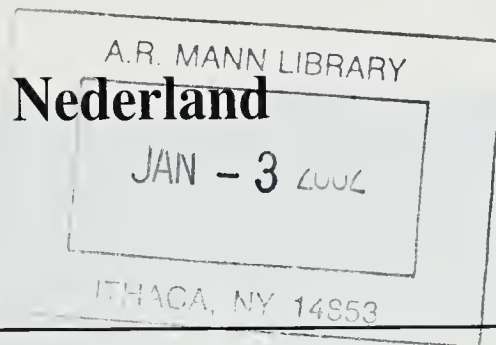

Lithophane leautieri gevestigd in Nederland (Lepidoptera: Noctuidae)

A. M. BAAIJENS

BAAIJENS, A. M., 2001. *LITHOPHANE LEAUTIERI* SETTLED IN THE NETHERLANDS (LEPIDOPTERA: NOCTUIDAE). - *ENT. BER., AMST.* 61 (11): 153-156.

Abstract: Adults of *Lithophane leautieri* have been found in The Netherlands since 1980 in increasing numbers, but it was not until 1998 when the first caterpillars were captured. Until then the species was considered to be a migrant (probably originating from Great Britain), but now it is clear that it is resident in the southwestern part of The Netherlands. The biology, phenology and a rearing report are dealt with here.

Grote Abeele 40, 4388 VW Oost-Souburg.

Inleiding

Lithophane leautieri (Boisduval) werd in 1980 voor het eerst in ons land gevangen te Kortgene (Zeeland) (Van Vuure, 1981). Pas in 1989 werd een tweede exemplaar gevangen, te Vlaardingen (Jacobs, 1990). Vervolgens werden, op één exemplaar na uitsluitend in Zuid-west-Nederland, bijna jaarlijks in toenemend aantal vlinders gevangen in de jaren 1991 (1 exemplaar), 1992 (1), 1995 (1), 1996 (8), 1997 (43), 1998 (62), 1999 (79) en 2000 (138) (De Vos, 1999; De Vos & Rutten, 1995; 1996; 1998; 1999).

Tot 1998 werd *L. leautieri* als trekvlinder aangemerkt en men nam aan dat de vlinders afkomstig waren uit Zuid-Engeland (De Vos, 1992). Gericht intensief speurwerk leverde uiteindelijk rupsen op, waarmee de vermoede vestiging in ons land bewezen werd (Baaijens, 1999; Kuchlein & De Vos, 1999; De Vos, 1999). Details over de vlinder- en rupsenvangsten en de kweekresultaten worden hierna besproken.

Verspreiding

De typische ondersoort van *Lithophane leautieri* komt voor op het Iberisch Schiereiland en in Zuid-Frankrijk. In de Alpen vliegt de ondersoort *sabinae* Hübner (Forster & Wohlfahrt, 1971) en in noordelijker streken, in zuidelijk Groot-Brittannië, Noord-Frankrijk, Bel-

gië en Nederland, komt de ondersoort *hesperica* Boursin voor (fig. 1) (Kuchlein & De Vos, 1999). In het zuiden van Groot-Brittannië is de soort sinds 1951 bekend en sindsdien breidt de vlinder zijn areaal langzaam uit (Skinner, 1993). In België is *L. leautieri* voor het eerst in 1999 waargenomen (Vanholder, 2000). In Duitsland is de soort vooralsnog niet waargenomen.

Op figuur 3 is de verspreiding in Nederland weergegeven zoals die nu bekend is. De meeste vangsten zijn afkomstig uit Kortgene en Oost-Souburg, maar er zijn ook vangsten bekend van Kapelle, 's-Gravenpolder, Koudekerke, Oostkapelle, Domburg, Wissenkerke, Ouddorp, Brielle, Stekelhoek (bij Rockanje) en Vlaardingen. In 1999 werd het eerste exemplaar gevangen buiten deze regio, namelijk te Speulde (Gelderland) door W. Koopman (gedetermineerd door P. J. Rooij).

Biologie en voedselplanten

In Engeland zijn rupsen gevonden op *Cupressus macrocarpa* Carrière welke niet in Nederland voorkomt. Andere cypressen die als voedselplant genoemd worden zijn *Chamaecyparis lawsoniana* Murray en *Cupressus sempervirens* Linnaeus (Carter & Hargreaves, 1987). De vlinders zouden de eitjes afzetten op de onderzijde van nieuwe loten waarna de rupsjes in februari of maart te voorschijn komen. Volgens Skinner (1993) is de hybride

Fig. 1. *Lithophane leautieri hesperica* (Oost-Souburg, 25.ix.1999).

Fig. 2. Volgroeide rups op *Cupressocyparis x leylandii* (Oost-Souburg, 1998).

Cupressocyparis x leylandii Jackson & Dallimore, ook wel leylandcypres genoemd, in het wild waarschijnlijk eveneens een voedselplant voor de soort omdat de rupsen deze tijdens de kweek blijken te accepteren. De leylandcypres is een kruising tussen *Chamaecyparis nootkensis* Don en *Cupressus macrocarpa*. Het resultaat is een snel groeiende conifeer die in 10 jaar tot 12 meter hoogte kan uitgroeien. In Zuidwest-Nederland worden vaak leylandcypressen aangeplant omdat ze uitstekend gedijen in kleigrond en goed functioneren als windvanger.

Een goede reden voor het zoeken naar de rupsen van *L. leautieri* in Oost-Souburg bleek de parkachtige omgeving met veel oudere coniferen van de hybride *C. x leylandii*. Op 16 mei 1998 werden er inderdaad in een vrijstaande *C. x leylandii* van ongeveer 15 meter hoog aan de zonnige zijde drie rupsen van het derde stadium gevonden door K. Alders, R. de Vos en de auteur. Op 20 mei 1998 werd door de auteur in de eigen tuin een even grote rups gevonden op *Chamaecyparis lawsoniana* en een veel grotere rups in het laatste stadium in een haag van *C. x leylandii*.

De vliegtijd van de vlinder ligt in Nederland tussen 20 september en 5 november, met twee late data op 24 november en 11 december. De hoofdvliegtijd valt binnen oktober. De vlinders worden makkelijk met licht gevangen, maar er werd ook een exemplaar op smeer aangetroffen. Ook werden fouragerende vlinders gezien op de bloeiwijze van klimop (*Hedera helix* L.).

Opmerkelijk is dat er in 1998 in de tuin van de auteur duidelijk sprake was van twee aparte perioden waarin de vlinders werden waargenomen. Vrijwel dagelijks werden er van 25 september tot 7 oktober in totaal 17 vlinders gevangen. Na een week zonder vlinders, terwijl het weer niet slecht was, werden er van 14 oktober tot en met 24 oktober in totaal nog eens 24 vlinders gevangen. Die twee verschillende pieken in de vliegperiode werden ook opgemerkt in de daarop volgende jaren, waarbij de eerste piek van eind september/begin oktober telkens het hoogst blijkt. Het is mogelijk dat de eerste periode vlinders betreft waar-

van de rupsen op snelgroeiende hagen fourageren en zich daardoor sneller ontwikkelen. Vlinders in de tweede periode zouden dan afkomstig moeten zijn van vrijstaande cypressen die niet gesnoeid worden en weinig jonge loten vormen, waardoor de rupsen zich minder snel ontwikkelen.

Kweekresultaten

Tijdens de kweek van de gevonden rupsen bleek dat ze uitsluitend van de jonge zachte punten van *C. x leylandii* aten. De soms wel 15 cm lange, zachte loten afkomstig van de haag werden in zijn geheel geconsumeerd. Een geknipte haag vormt veel jong loof, in tegenstelling tot een ongeknijpte, apart staande boom. Mogelijk gevolg van dit overdadig aanwezige voedsel van de hagen is een snellere groei van de rupsen wat het verschil in grootte van de gevonden rupsen zou kunnen verklaren. Alleen de grote rups van 20 mei is met succes uitgekweekt tot vlinder. Deze rups ving op 15 juni aan met het spinnen van een cocon (in snippers keukenpapier). Dit proces kon worden gevolgd in een transparant bakje met keukenpapier ter vermindering van condensvorming. De rups verpopte echter niet direct en daarom bestond aanvankelijk het vermoeden dat er een parasiet aanwezig was. De rups bleek uiteindelijk in zomerdiapauze. Pas zes weken later, eind augustus, vond toch de definitieve verpopping plaats. Zomerdiapauze is in Nederland een vrij zeldzaam voorkomend verschijnsel bij rupsen, maar dit was wel reeds bekend van *L. leautieri*, want Carter & Hargreaves (1987) vermelden dat zij in juni of juli volgroeid zijn en dan grote cocons van zijde en aarde spinnen, waarin zij pas enkele weken later verpoppen. Inderdaad kwam vier weken na de verpopping op 1 oktober uiteindelijk een gave vlinder uit de pop.

Mogelijke beheersmaatregelen

Aangezien de eitjes worden afgezet op jonge scheuten is het verstandig om de hagen van leylandcypres niet te knippen tijdens het eistadium van eind september tot en met maart.

Tijdens het rupsstadium van april tot en met half juli mogen de hagen wel geknipt worden maar moet het snoeisel blijven liggen onder de haag zodat eventueel aanwezige rupsen weer in de haag kunnen klimmen. Vanaf half juli tot de derde week van september kan er zonder gevaar voor beschadiging van de rupsen geknipt worden en mag het snoeisel ook worden afgevoerd, omdat het popstadium zich in de grond bevindt.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Kees Alders en Rob de Vos voor het gezamenlijk succesvol speuren naar de rupsen van *Lithophane leautieri*. Rob de Vos wordt tevens bedankt voor het kritisch bewerken van de tekst van dit artikel.

Literatuur

- BAAIJENS, A. M., 1999. Vliegtijdgegevens *Lithophane leautieri*. – *Schubnieuws* 3: 12.
- CARTER, D. J. & B. HARGREAVES, 1987. *Thieme's rupsengids*: 1-296. Thieme, Zutphen.
- FORSTER, W. & TH. A. WOHLFAHRT, 1971. *Die Schmetterlinge Mitteleuropas, Eulen (Noctuidae)*: 1-329. Franckh'sche Verlag, Stuttgart.
- JACOBS, R. L. M., 1990. *Lithophane leautieri* in Vlaardingen gevangen (Lepidoptera: Noctuidae). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 50: 56-57.
- KUCHLEIN, J. H. & R. DE VOS, 1999. *Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders*: 1-302. Backhuys, Leiden.
- SKINNER, B., 1993. *Colour identification guide to moths of the British Isles*: 1-267. Viking, London.
- VANHOLDER, B., 2000. Trekvlinders in 1999, zestiende jaarverslag (Lepidoptera). – *Phiegea* 28: 37-56.
- VOS, R. DE, 1992. *Handleiding bij het waarnemen en registreren van Nederlandse trekvlinders*: 1-24. Trekvlinderregistratie Nederland, Amsterdam.
- VOS, R. DE, 1999. Trekvlinders in 1998 (negenenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 59: 173-185.
- VOS, R. DE & A. L. M. RUTTEN, 1995. Trekvlinders in 1992 (drienvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 55: 37-46.
- VOS, R. DE & A. L. M. RUTTEN, 1996. Trekvlinders in 1995 (zesenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 56: 177-191.
- VOS, R. DE, & A. L. M. RUTTEN, 1998. Trekvlinders in 1996 (zevenenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 58: 17-34.
- VOS, R. DE & A. L. M. RUTTEN, 1999. Trekvlinders in 1997 (achtenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 59: 33-44.
- VUURE, J. VAN, 1981. *Lithophane leautieri* (Boisduval), nieuw voor de Nederlandse fauna (Lep.: Noctuidae). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 41: 123-124.

Geaccepteerd 2.vii.2001.